

УДК 336

DOI 10.33244/2617-5940.2.2019.176-190

Лісничук О. А. Матвійчук В. В.

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В статті досліджується теоретичний аспект сучасного стану малого підприємництва в Україні, розглядаються його проблемні сторони. Зазначено негативні та позитивні чинники впливу на діяльність малого бізнесу. Розглянуто питання, що стосуються бізнес-середовища в Україні. Проаналізовано основні показники дослідження «Індексів настроїв малого бізнесу» та сприятливості умов ведення бізнесу, а саме рейтингу Світового банку «Doing Business». Зображено динаміку показників України в рейтингу «Ведення бізнесу – 2018». У статті розглянуто та запропоновано шляхи та заходи для покращення діяльності підприємства, бізнес-середовища та подальшого забезпечення його ефективного функціонування в Україні для майбутнього розвитку економіки загалом.

Ключові слова: підприємство, мале підприємництво, малий бізнес, бізнес-середовище, підприємницька діяльність, чинники впливу, тенденції розвитку.

Лисничук О.А., Матвийчук В.В.

ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

В статье исследуется теоретический аспект современного состояния малого предпринимательства в Украине, рассматриваются его проблемные стороны. Указано негативные и позитивные факторы влияния на деятельность малого бизнеса, причины и критерии негативного состояния малого бизнеса. Рассмотрены вопросы, касающиеся бизнес-среды в Украине. Проанализированы некоторые показатели исследования «Индекс настроений

малого бизнеса» и благоприятности условий ведения бизнеса, а именно рейтинге Всемирного банка «Doing Business». Представлена динамика показателей Украины в рейтинге «Ведение бизнеса - 2018». В статье рассмотрены и предложены пути и меры по улучшению деятельности предприятия, бизнес-среды и дальнейшего обеспечения его эффективного функционирования в Украине для будущего развития экономики в целом.

Ключевые слова: предприятие, малое предпринимательство, малый бизнес, бизнес-среда, предпринимательская деятельность, факторы влияния, тенденции развития.

Lisnichuk O., Matviychuk V.

WAYS TO ENSURE THE EFFECTIVE FUNCTIONING OF SMALL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Small business plays an important role in the development of a primarily regional economic system and in addressing a number of local problems: the development of competition, the development of consumer markets, the provision of workplaces, the improvement of living standards and the social environment.

The article explores the theoretical aspect of the current state of small business in Ukraine, discusses its problems. Negative and positive factors of influence on small business activity, causes and criteria of negative state of small business are noted.

It is found that the main reasons for the inefficient functioning of small business are: the existence of a relationship with public authorities, that is, corruption; inability to carry out fully transparent and legal activities; low level of access to credit and financial resources; complicated taxation process and excessive pressure in this area; advancing the interests of large enterprises compared to small ones at the national level; lack of support for small business by the state; low level of training of small business workers etc.

Issues related to the business environment in Ukraine are considered. Some indicators of the Small Business Attitudes Index and the favorable business

environment, such as the Doing Business World Bank rating, are analyzed. The dynamics of Ukraine's indicators in the rating "Doing Business - 2018" are presented. The article considers and proposes ways and measures to improve the activity of the enterprise, the business environment and further ensure its effective functioning in Ukraine for the future development of the economy as a whole.

It is determined that the main measures for improving and further effective formation of small business activities are: to stop the corruption ties in the country; expand access to possible types of financial resources; strengthen state support for small businesses; to provide conditions for introduction of modern innovative technologies in business activities; to provide better conditions for training and retraining of small business entrepreneurs; improve communication, information and advisory business and more.

Key words: enterprise, small entrepreneurship, small business, business environment, entrepreneurship, factors of influence, development trends.

Постановка проблеми. Тенденції розвитку економічних процесів та стан модернізації економіки загалом в Україні створює сприятливе конкурентоспроможне середовище. Як показує практика, однією з основних причин покращення рівня конкурентоздатності країни є розвиток підприємництва, в тому числі і малого, що сприяє покращенню якості життя населення та його рівня безробіття, створюючи нові робочі місця, зростанню валового внутрішнього продукту, зростанню фінансово-економічного потенціалу країни як на території самої держави, так і за її межами, збільшенню експортно-імпортних зв'язків та матеріального збагачення нашої країни загалом. На основі належного функціонування малого підприємництва та досягнення ефективних показників його діяльності відкривається шлях до стабільного зростання економіки та розвитку держави в цілому, а головне – до підвищення вартості української грошової одиниці. В сучасних ринкових умовах актуальним питанням постає дослідження та аналіз тенденцій діяльності малого сектору економіки, його проблематика

функціонування та наявні перешкоди, що дасть можливість сформулювати та узагальнити основні шляхи покращення підприємницької діяльності для перспективного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Діяльність та розвиток малого підприємництва не може бути обмеженою поглядами науковців та вчених-економістів, адже таке питання завжди впливало на одне із центральних позицій в сфері досліджень. Звідси, стан та розвиток малого бізнесу досліджувало багато вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: З. Варналій, І. Брітченко, Т. Васильців, С. Смерічевський, В. Герасимчук, О. Ахунзянов, Дж. Ван Хорн, Т. Банасько, К. Краус та ін. При достатній кількості поглядів з вивчення та аналізу малого підприємницького сектору економіки, проблеми функціонування таких підприємств та їх розвиток ще досі є не повністю досліджені, що залишає питання актуальним щодо продовження поглибленого дослідження зазначеної сфери.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження та аналіз сучасного стану малого підприємництва в Україні, його особливості діяльності та визначення важливих аспектів щодо покращення розвитку суб'єктів малого бізнесу в перспективі їх функціонування.

Виклад основного матеріалу. Беручи до уваги те, що в Україні наявний значний потенціал для розвитку економіки, а інвестиційний клімат стає менш привабливим тому така ситуація призводить до низького рівня капіталовкладень у діяльність та розвиток малого бізнесу.

Для ефективного функціонування та повноцінного виконання малим підприємництвом своїх функцій необхідне створення певних сприятливих умов для його розвитку та діяльності. За неефективного державного регулювання малі підприємства підпадають під високий рівень ризику макросередовища, що зумовлює в їх діяльності певні переваги та наявні недоліки.

Перевагами діяльності малого бізнесу в Україні є: гнучкість (можливість бізнесу легко маніпулювати асортиментом, створювати нові бізнес-ідеї та їх реалізовувати); вища рентабельність порівняно з великим бізнесом; ефективне використання вільних незначних ресурсів (за рахунок незначних масштабів та локального ринку можна використовувати ті ресурси, які для великого бізнесу не є привабливими). [1, с. 42].

Щодо недоліків діяльності малого підприємництва, то такими є: ризикований характер (ініціативність і ідея можуть бути нереалізованими на ринку, що призведе до зниження показників діяльності бізнесу або до його краху); інтуїтивний характер і неспеціалізоване управління (бізнесмени часто не мають спеціалізованої освіти чи досвіду управління, що призводить до проблем у повсякденному веденні справ та в реалізації стратегічних цілей); обмежений доступ до високоякісних ресурсів (великі фірми можуть обирати необхідні матеріальні, фінансові, кадрові та інші ресурси для реалізації свого потенціалу, в той час як малий бізнес часто використовує ресурси «залишкового принципу», які не завжди мають високу якість); залежність від підтримки великих фірм і держави; низький рівень стійкості (малий бізнес нестійкий: половина підприємств гине в перший рік свого існування, але їх місце займають новостворені фірми. [1, с. 42].

На жаль, наявність багатьох недоліків діяльності, перерахованих вище, призводять до погіршення та можливого призупинення діяльності малих підприємств. Також суттєвими є труднощі з придбанням обладнання, необхідного для функціонування підприємства, незахищеність працівників, складність збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

На сьогодні, помітним є те, що на українському ринку створюється та формується сильний прошарок виробників, які представляють суспільству високоякісні товари і послуги та, разом з цим, мають змогу обіймати конкурентні місця на міжнародному ринку. Але, враховуючи те, що загальний стан малого підприємництва в Україні характеризується незадовільним рівнем, багато підприємців закривають свою діяльність

протягом двох-трьох років функціонування. Звідси, стає очевидним, що процес вибудовування підприємницької діяльності з нуля є досить складним та потребує зовнішньої підтримки, що є особливо помітним у часи трансформації.

У зв'язку з цим, для більшості економічних систем притаманні перелік основних причин, що мають негативний вплив на створення, розвиток та подальше функціонування малого бізнесу (рис. 1).

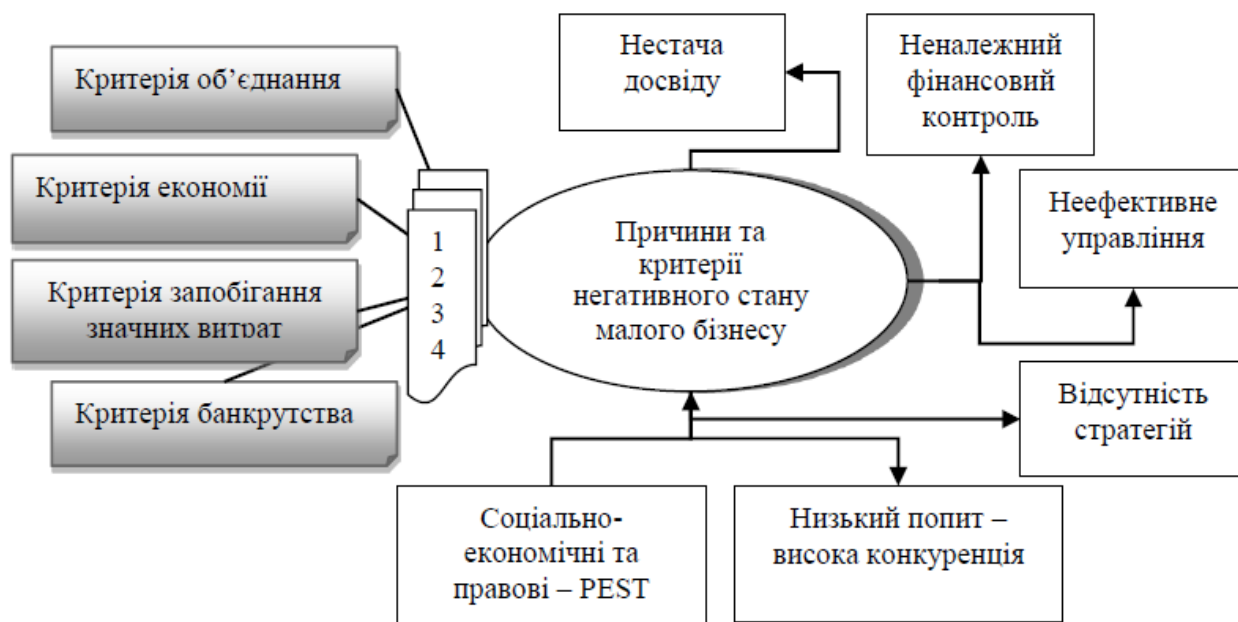

Рис. 1 Причини та критерії негативного стану малого бізнесу

Джерело: [2, с. 52]

У сучасному світі, якому притаманний швидкий науково-технічний прогрес, великим підприємствам процес ведення підприємницької діяльності дається значно легше, на відміну від малих. В руках великих підприємств розміщені значні трудові, фінансово-матеріальні та головне – інтелектуальні ресурси, що дають змогу проводити дещо масштабніші розробки в науково-технічній сфері, що і становить технологічний прогрес. Такі засоби дозволяють тримати підприємство на високому конкурентному місці. В той же час, це дає змогу малому підприємству знаходити своє місце у тих сферах, де не потрібно мати в наявності значного капіталу, великої кількості обладнання та чисельності працівників [3, с. 218].

Вищезазначені проблеми, причини та критерії впливу на ведення діяльності суб'єктів малого підприємництва призводять до формування незадовільного стану бізнес-середовища в Україні, яке створюється на основі наступного [4, с. 726-727]:

- 1) існування корупційної практики при взаємодії з публічними органами влади різних рівнів;
- 2) обмеженість доступу до кредитних та інших фінансових ресурсів;
- 3) неможливість здійснювати господарську діяльність повністю прозоро та легально;
- 4) надмірний податковий тиск (у т. ч. адміністративний тиск з боку податкових органів);
- 5) домінування на загальнодержавному рівні інтересів великого бізнесу;
- 6) брак дієвої державної підтримки;
- 7) незадовільне забезпечення комунікаційної, інформаційної, консультативної сфери підприємницької діяльності;
- 8) небажання впровадження сучасних технологій ведення бізнесу за відсутності стимулів до виробничої діяльності та застосування інноваційних технологій;
- 9) недосконала система підготовки та перепідготовки кадрів для суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- 10) низька ділова культура, недостатній рівень правової обізнаності тощо.

Така кількість факторів, що мають вагомий вплив на діяльність як суб'єктів малого підприємництва, так і всього підприємницького середовища загалом сприяє погіршенню нашої щодо майбутнього функціонування підприємств. Звідси, першочергово необхідно зазначити, що самі підприємці налаштовані негативно у веденні своєї діяльності, адже ряд соціально-економічних чинників впливу постійно зростає та погіршується підприємницьке бізнес-середовище в цілому на території України. У зв'язку з

цим, у 2018 році Європейська Бізнес Асоціація почала поводити дослідження «Індексів настроїв малого бізнесу», де видно, що підприємці у 2019 році очікують погіршення власних фінансових результатів у порівнянні з 2018 (рис. 2.).

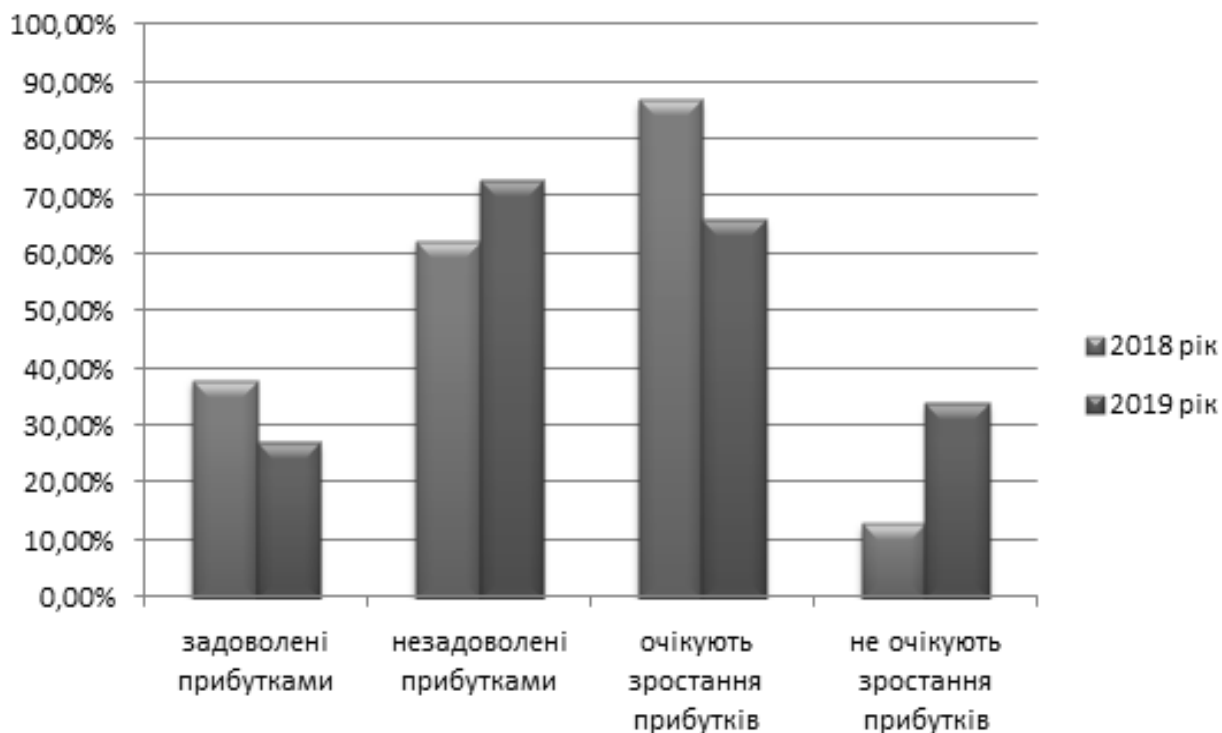

Рис. 2 Аналітичні показники оцінювання ставлення підприємців малого бізнесу до результатів власної діяльності

Джерело: побудовано автором на основі: [5]

Як видно з рисунку, оцінка підприємцями поточної ситуації свого малого бізнесу є незадовільною з прибутками, але, при цьому, 66 % підприємств у 2019 році налаштовані на зростання прибутків, коли 34 % не очікують їх зростання взагалі. Порівнюючи зазначені показники оцінки ставлення підприємців до власної діяльності, у 2018 році порівняно з 2019 роком вони є кращими на всіх позиціях.

Також, Європейська Бізнес Асоціація у дослідження «Індексів настроїв малого бізнесу» протягом 2017-2018 років дослідила основні елементи впливу на економічну ситуацію в країні (рис. 3). У процесі такого дослідження з'ясувалося, що 72 % підприємців у 2019 році вважають сучасні

економічні умови несприятливими для ведення бізнесу, при цьому, лише 2 % компаній задоволені поточними умовами.

Рис. 3 Аналітичні показники елементів впливу на економічну ситуацію в Україні за 2017-2018 рр: [5]

Розглянувши зазначені на рисунку показники, бачимо, що у 2017 році найбільший вплив на економіку мала саме інфляція, яка значно погіршувала клімат в економічному середовищі. Разом з цим, значне місце зайняли і такі елементи впливу, як тиск в оподаткуванні, рівень корупції тощо. У 2018 році рівень інфляції дещо зменшив свій вплив на ведення підприємницької діяльності, але, його підвищили такі елементи, як рівень податкового навантаження та рівень корупції.

Дослідити оцінку ведення підприємницької діяльності, охарактеризувати регуляторний клімат в країні, або розглянути процес впровадження змін в законодавстві, які покращують функціонування

підприємств можна на основі досліджень світового банку, який має назву «Doing Business».

Зазначені дослідження такого банку формують рейтинг, яких охоплює 190 країн та здійснює їх оцінку за допомогою десяти компонентів, що характеризують наступні умови: реєстрації підприємства; отримання дозволу на будівництво; підключення до системи енергозбереження; реєстрації власності; отримання кредиту; захисту прав інвесторів; оподаткування; міжнародної торгівлі; забезпечення виконання контрактів; вирішення проблем неплатоспроможності [6].

Протягом багатьох років склалося враження щодо несприятливого стану України для ведення підприємницької діяльності, яке має свої підстави та аргументи. При цьому, на основі таких досліджень вияснилось, що Україна знаходиться на останньому місці серед економічно схожих країн, але за останні декілька років така ситуація прагне бути кращою. Отже, наша країна змінила свою позицію в рейтингу легкості ведення бізнесу в кращу сторону з 152-го місця, яке обіймала у 2012 році, до 76-го у минулому 2018 році (рис. 4).

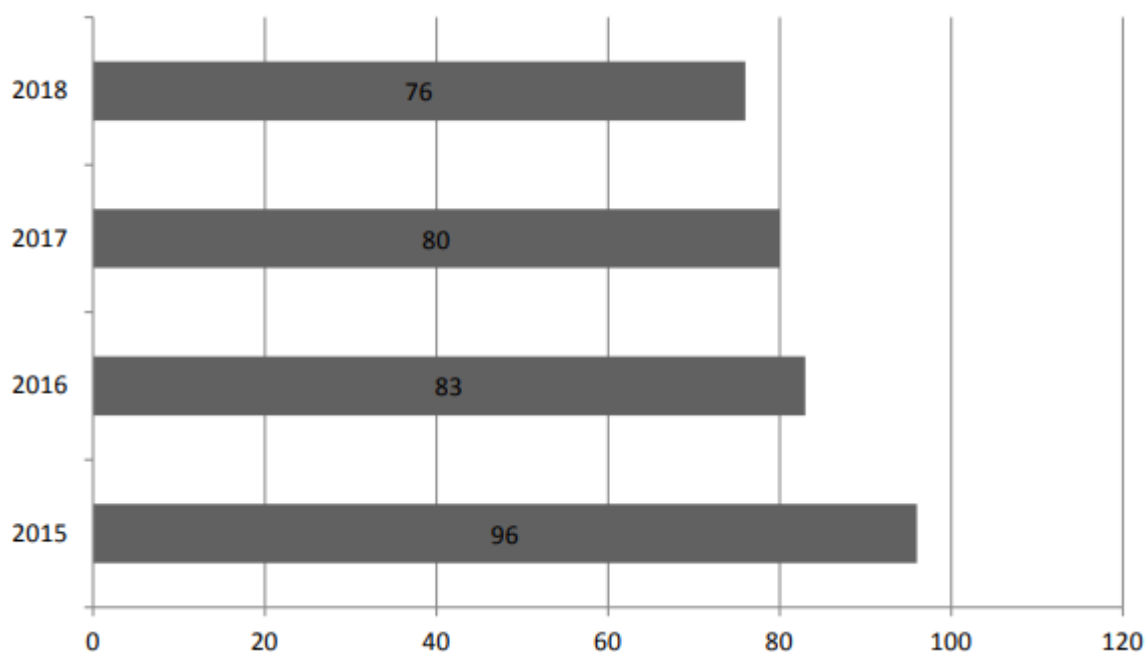

Рис. 4. Показники України в рейтингу «Ведення бізнесу – 2018» [6]

Як показують розглянуті результати у сфері ведення підприємницької діяльності, Україна знаходиться в складних умовах функціонування та розвитку підприємств, що проявляється у великій кількості перешкод, проблемних аспектів та негативних чинників, які необхідно долати в перспективному розвитку. При цьому, для виведення малого підприємництва з кризового стану на сьогоднішній день є багато шляхів та можливостей в національній економіці, які можуть значно покращити стан бізнес-середовища та сприяти ефективному функціонуванню малого підприємництва.

Відповідно до Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні за період до 2020 року запропоновано такі напрями розв'язання вищезазначених проблем та подолання наявних перешкод [7]:

1) забезпечення задовільного середовища та бізнес-клімату для розвитку малого підприємництва, тобто підвищення рівня забезпечення інформацією, покращення державно-приватного діалогу, розширення інституційного середовища, вдосконалення державної системи статистики тощо.

2) покращення надання доступу підприємствам до фінансування, а саме: створення умов для забезпечення безпеки депозитів; задоволення підприємницьких потреб у кредитуванні, що проявляється в активізації фінансування малого бізнесу банками та розширенні ними кредитних послуг; зменшення інформаційної асиметрії на основі вдосконалення системи ведення реєстру кредитних історій; надання послуг з лізину та факторингу для зменшення дефіциту фінансування малого підприємства; інше.

3) зменшення тиску зі сторони оподаткування для малого бізнесу та спрощення його адміністрування, полегшення системи податкової звітності та вимог до ведення документації.

4) публічне розширення підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок, надання можливості роботодавцям постійно навчати найманих працівників та підвищувати їх фінансову грамотність у

своїй діяльності, підтримка підприємництва для окремих груп населення (старше покоління, студенти, молодь, колишні військовослужбовці тощо), забезпечення розвитку соціального підприємництва.

5) сприяння до покращення експортної діяльності малого бізнесу, а саме: створення сприятливих умов такої діяльності, підвищення рівня навчання та інформування у сфері здійснення експорту малими підприємствами, зміни в законодавстві України у відповідності до стандартів ЄС.

6) покращення конкурентоздатності малого підприємства та підвищення його інноваційного потенціалу на основі розширення діапазону послуг та якості їх надання.

Що стосується сфери бізнес-середовища для малого підприємництва в Україні, то основним елементом його ефективного формування є, перш за все, розширена система державного регулювання та підтримки ведення бізнесу, базова сукупність нормативно-правових документів, що виступають фундаментом для співіснування та взаємодії різних суб'єктів економіки, а також справедливість та прозорість політики держави у сфері регулювання такого бізнесу [4].

В сучасних умовах стан бізнес-середовища в Україні є, відповідно, не зовсім задовільним для малих та інших підприємств. Тому, для його покращення та подальшого ефективного формування необхідно вжити наступних заходів:

- 1) зупинити існування корупційних зв'язків в країні;
- 2) розширити доступ до можливих видів фінансових ресурсів;
- 3) підсилити державну підтримку малого бізнесу;
- 4) забезпечити умови для впровадження в діяльності бізнесу сучасних інноваційних технологій;
- 5) надати кращі умови для навчання, підготовки та перепідготовки кадрів для малого підприємництва;

б) покращити комунікаційну, інформаційну та консультативну сферу підприємницьку діяльність тощо.

Висновки. На сьогодні Україна має багато проблем, що перешкоджають діяльності підприємництву, а саме його розвитку, вирішення яких може забезпечити в майбутньому підвищення ефективності роботи підприємства, розширення ринкового сектору, зниження тіньового сектору тощо. Перш за все, основна роль в процесі перетворень підприємницької діяльності та середовища для її ефективного існування повинна надаватися державі.

Мале підприємництво обіймає посаду в економіці країни з питань вирішення соціально-економічних проблем, таких як: структурна побудова економіки, забезпечення новими робочими місцями, наповнення бюджетів місцевого рівня, насиченість ринку товарами та послугами, підтримка конкурентного середовища та підвищення рівня життя усіх громадян загалом.

Як бачимо, бізнес-середовище в нашій країні не зовсім ефективно сформоване, що пояснюється не належною компетенцією держави у співпраці з малим бізнесом та неповною її підтримкою такої діяльності.

Порівнюючи показники вище зазначених у статті дослідженнях протягом декількох років, видно, що малому бізнесу стає все важче працювати. Підприємці не задоволені наявним податковим навантаженням, високим рівнем корупції, незахищеністю зі сторони держави та судової влади, неможливості залучення додаткових фінансових ресурсів, що спричиняє зниження мотивації у веденні такого роду діяльності.

Не зважаючи на всі негаразди, малому підприємництву необхідно продовжувати ведення своєї діяльності та плідно працювати на українську економіку задля створення нових робочих місць, підвищення рівня соціального життя населення та розширення інституційного середовища на ринку.

Список джерел:

1. Бедринець М. Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі [текст] навч. посіб. / М. Д. Бедринець, А. В. Сурженко. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 352 с.
2. Богач Ю. Роль та проблеми малого підприємництва / Ю. Богач, Н. Сивак // Економіка та управління підприємствами. Тернопільський національний економічний університет. – 2019. – С. 50–59.
3. Fedulova, I. Small business in Ukraine: peculiarities and problems of development in the conditions of the fourth industrial revolution / Fedulova, I., Piatnytska, G., Lukashova, L. // Marketing and Management of Innovations. – Issue 3. – 2018. – С. 216-228.
4. Мазур К. В. Стан бізнес середовища малих та середніх підприємств в Україні / К. В. Мазур, Л. С. Сімоник // Економічні науки. «Молодий вчений». – № 5 (57). – 2018. – С. 726-729.
5. Дерев'янка А. Індекс настроїв малого бізнесу, 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/02/Indeks-nastroyiv-malogo-biznesu_2019.pdf
6. Світовий банк: Україна у рейтингу «Ведення бізнесу в 2018 році» [Електронний ресурс] // Всеукраїнська асоціація фахівців оцінки. – Постійне посилання: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf
7. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року від 24 травня 2017 р. – № 504-р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.businesslaw.org.ua/strategia-rozvytku-pidpryemnytva/>

References

1. Bedrynets M. D., Surzhenko A. V. (2016) Finansovyy menedzhment u malomu biznesi [Financial management in small business]. Center for Educational Literature, 352 p. (in Ukrainian)
2. Bogach Y., Sivak N. (2019) Rol' ta problemy maloho pidpryyemnytstva [The role and problems of small business]. Business Economics and Management. Ternopil National Economic University, pp. 50–59. (in Ukrainian)
3. Fedulova I. (2018) Small business in Ukraine: peculiarities and problems of development in the conditions of the fourth industrial revolution. Marketing and Management of Innovations, Issue 3, pp. 216-228. (in Ukrainian)
4. Mazur K., Simonik L. (2018) Stan biznes seredovyshcha malykh ta serednykh pidpryyemstv v Ukrayini [State of the Business Environment of Small and Medium-Sized Enterprises in Ukraine]. Economic sciences. "Young Scientist", vol. 5 (57), pp. 726-729. (in Ukrainian)

5. Derev'yanko A. (2019) Indeks nastroyiv maloho biznesu [Small Business Attitudes Index]. Available at: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/02/Indeks-nastroyiv-malogo-biznesu_2019.pdf
6. World Bank: Ukraine in Doing Business in 2018. All-Ukrainian Association of Evaluation Professionals. Available at: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf
7. Strategy for the Development of Small and Medium-Sized Entrepreneurship in Ukraine until 2020 from May 24, 2017, vol. 504. Available at: <https://www.businesslaw.org.ua/strategia-rozvytku-pidpryemnytva/>

Ліснічук Оксана Андріївна (ORCID: 0000-0002-2563-0717) – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів імені Л.Л.Тарангул Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь)

Матвійчук Вікторія Вікторівна – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня ННІ фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь)